

*Львівське крайове товариство «Рідна школа»
Національний університет «Львівська політехніка»
Кафедра педагогіки та соціального управління
Львівський національний університет ім.І.Франка
Факультет педагогічної освіти*

Серія «Видатні українські педагоги»

Випуск X

**ВАСИЛЬ
СУХОМЛИНСЬКИЙ**

Львів 2018

УДК 37.091.12 – 057.86

*Присвячується видатному
українському педагогу
В.О.Сухомлинському з нагоди
100-річчя від дня народження*

Рецензенти:

Герцюк Д.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім.І.Франка

Сушенцева Л.Л., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та соціального управління Національного університету «Львівська політехніка»

Швай Р.І., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та соціального управління Національного університету «Львівська політехніка»

Друкується за ухвалою Президії Львівського крайового товариства «Рідна школа» (протокол №10 від 09 жовтня 2018 р.), та рішення кафедри педагогіки та соціального управління Національного університету «Львівська політехніка» (протокол №4 від 02 жовтня 2018 р.)

**Серія «Видатні українські педагоги»
заснована у 2012 році**

С-40

Василь Сухомлинський [Текст]: наук.праці / упоряд. та наук.ред. П.Сікорський, Д.Герцюк – Львів: Бадікова Н.О., 2018, - 252 с.

(Серія «Видатні українські педагоги», вип.10).

Серію наукових видань «Видатні українські педагоги» продовжує випуск збірника праць, в якому вміщено статті науковців, викладачів вищих навчальних закладів, учителів, присвячених науково-педагогічній діяльності видатного українського педагога, директора школи, дитячого письменника В.О.Сухомлинського.

Для широкого освітянського загалу, всіх, хто цікавиться проблемами розвитку української освіти та розбудови української школи.

ISBN 978-617-7448-26-5

@ Львівське крайове товариство «Рідна школа», 2018

@ НУ «Львівська політехніка», 2018

@ Львівський НУ ім.І.Франка, 2018

Василь Сухомлинський –
Очі лагідні й світлі,
Віє від них добротою,
Наче травичка у квітні,
Манять тебе красою.

Василь Сухомлинський –
Це духовність,
Що душу людську зігріває,
Це те, що не видно назовні,

Без неї людина страждає .
Як душу дитячу пізнати,
Яка як джерельна вода,
Не можна у неї пірнати,
Цілюща у неї хода.

Духовне життя у дитини,
Воно як голубиць небесна,
Як літня роса світанкова,
Як дорога Ісусова хресна.

Духовність в умовах імперії,
Безбожництва і тиранії –
Це воля найбільшої серії
І розум великий, і мрії.

Василь Сухомлинський –
Це школа українська нова,
Де дух український панує,
На уроках не лише слова,
А розум ділами керує.

Навчання чи розвиток, де голова?,
Чим буде дитина навчатись?
Якщо замість пам'яті й думки – дрова,
То школа лиш буде карати.

Василь Сухомлинський –
Це школа духовна,
Душевна, що любить дітей,
Це надпрацьовитість й усміхнений вчитель
І сотні новітніх ідей.

П.Сікорський

Андрій Литвин, завідувач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

В.О.Сухомлинський як приклад життєвого шляху педагога

Анотація. Автор розглядає окремі аспекти педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, які стосуються трудової підготовки молоді та мотивації учнів до продуктивної діяльності. Обґрунтувавши напрями залучення учнів до продуктивної праці, педагог-новатор накреслив її зміст і методiku, яка з успіхом може використовуватися нині під час організації профільної старшої школи. Безперечно, підготовка майбутнього покоління в час розвитку інформаційних технологій вимагає пошуку нових методів трудового виховання і навчання. На думку автора, роль педагогічного доробку В. Сухомлинського, який увійшов до скарбниці педагогічної науки та духовної культури людства, складно переоцінити. Його ідеї – дороговказ для сучасних освітян і майбутніх поколінь, а сам педагог – взірць людяності, відданості, працьовитості, цілеспрямованості та високої духовності. Також наголошується, що пліч-о-пліч із видатними педагогами-новаторами завжди стояла ціла плеяда освітян, які своєю жертвовною працею не дали згаснути національній школі, збагатили вітчизняну педагогічну думку.

Ключові слова: педагог-новатор, гуманізм, педагогічна творчість, трудове виховання, зв'язок навчання та виховання з життям.

Що було найголовнішим у моєму житті?
Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей
В.О.Сухомлинський

Із творчістю великого педагога, гуманіста й новатора Василя Олександровича Сухомлинського я познайомився ще в старшій школі, прочитавши книгу «Серце віддаю дітям». Її порадив мені мій батько, який усе життя присвятив освіті: був учителем, викладачем, тренером, багато років поспіль – заступником завідувача кафедри в одному з львівських ЗВО. При цьому він ніколи не намагався «підштовхнути» мене до педагогічної діяльності, добре розуміючи

всю складність, відповідальність і нелегкість освітянської праці. А книжку він дав мені як приклад Добра та Людяності, промовивши з гордістю: «Твій дідко особисто знав Василя Сухомлинського». Його батько, Леонтій Олексійович Литвин, на той час уже покійний, ще до війни працював директором дитячих будинків у різних частинах України, і персонально зустрічався і з В.О.Сухомлинським, і з А.С.Макаренком.

Праця «Серце віддаю дітям», вочевидь, справила на мене помітне враження. Через цю книгу разом із вихованцями видатного вчителя безліч читачів одержали уроки гуманістичного виховання, навчилися фантазувати, міркувати, любити рідний край, бути гідними людьми, осмислювати світ через красу природи і плідної праці в душі українських культурно-історичних традицій.

Згодом дослідження в царині теорії та методики професійної освіти спонукали мене глибше познайомитись із педагогічною спадщиною В.О.Сухомлинського у площині трудової підготовки молоді, мотивації учнів до продуктивної діяльності. Дбаючи про зв'язок навчання та виховання учнів із реальним життям, залучивши батьків до виховання майбутніх трударів, господарів, педагог-новатор формував у школярів моральний імператив – жити в праці, за законами правди [6]. Вирішення цього завдання він вбачав у творчому поєднанні наукової педагогіки з народною; намагався закласти у світогляд дітей народні (національні) погляди на працю; норми етноморалі поєднував із внутрішніми стимулами поведінки; створював умови для раннього залучення школярів до плідної трудової діяльності разом із батьками і виховання у праці.

За слушним висловом В.О.Сухомлинського, «поглиблене пізнання світу й самого себе, самоутвердження й самовиховання як визначальні риси духовного життя в роки отрочтва неможливі без самоутвердження в праці» [5]. Безперечно, цінним внеском видатного педагога є визначення сутності педагогічного управління трудовим вихованням у школі, яке виражається в системі трудових впливів: за прикладом вчителя чи виробничого колективу діти захоплюються працею, у них формується духовне піднесення; натхнення допомагає реалізувати творчий задум; виконання будь-якої роботи стимулює самовдосконалення школяра, бо насага є «животворним джерелом самовиховання» [7, с.363].

Педагог закликав до запровадження системи шкільних трудових традицій, які стимулюють духовне піднесення, а саме: виготовлення шкільного приладдя, механізмів та інструментів у шкільній майстерні; вирощування врожаю на пришкільній ділянці, насадження полезахисних лісосмуг, боротьба з ерозією ґрунту, заготівля добрив; проведення Дня першого снопа, Свята першого хліба, літньої косовиці, Свята винограду; трудова допомога батькам однокласників шляхом толоки тощо. Залучаючи учнів до створення матеріальних цінностей, В.О.Сухомлинський формував моральні стимули до праці, обґрунтував роль виробничої діяльності у вихованні моральної зрілості, виховував у школярів шанобливе ставлення до людини праці [6, с. 12]. Сприяли цьому зустрічі з ветеранами праці, людьми різних професій.

Однак зазначимо, що віддаючи належне трудовому вихованню в школі, В.О.Сухомлинський виступав проти ранньої професійної спеціалізації учнів (з 15 років). Пропагуючи формування колективізму в школярів, він рішуче відкидав виховання індивідуума через колектив, бо це може завдати йому психічної травми. Обґрунтувавши напрями залучення молоді до продуктивної праці, учений окреслив її зміст і методику, яка з успіхом може використовуватися нині під час організації профільної старшої школи [3, с. 35]. Звичайно, підготовка майбутнього покоління в час бурхливого розвитку технологій вимагає пошуку та впровадження нових методів трудового виховання школярів. На нашу думку, усім учням, які цікавляться конструюванням, винахідництвом, творчістю, потрібно дати можливість для задоволення їхніх інтересів і розвитку здібностей.

Яскравим педагогічним здобутком В.О.Сухомлинського є виявлення трудової сутності особистості, визнання праці «коренем моральності». Інноваційний для свого часу доробок видатного педагога отримав визнання в усьому світі. Прикро, що новатора не оминули нападки політиканів від педагогіки, обурених його ідеями і поглядами, що не вклалися в їхнє зашкарубле бачення комуністичного виховання майбутніх поколінь [1, с. 913].

Безліч разів я пожалкував, що був замалий, щоб розпитати дідуся про його враження від спілкування з нашими видатними педагогами-новаторами. Шкода, не встиг поцікавитися в батька, що йому було відомо про це. Та й про навчально-виховну діяльність

свого діда я знаю дуже мало, адже знав його в досить поважному віці, коли він був уже на пенсії, часто хворів. Мені дід здавався дуже високим на зріст, був геть сивим і нахмурював брови, та очі мав лагідні, теплі. Знаю, що народився він на Полтавщині, в незаможній селянській родині, як і Василь Сухомлинський. Розпочинав свою трудову діяльність конюшим, згодом закінчив педучилище. Як і Василь Сухомлинський, він воював і був поранений. Після війни продовжив працювати директором дитячого будинку в м.Львові. Добре пам'ятаю декілька десятків вітальних листівок і телеграм від колишніх учнів, що приходили йому поштою на кожне свято. Пригадую, що тато, який мав двох молодших братів, напівжартома нарікав «Так, за чужих дітей дуже дбав, беріг і любив їх, а нас виховувала самотужки бабця, бо мама рано померла». Згадував також, що після війни дід сам їздив підводою по селах, знаходив і привозив дітей, батьки яких загинули в боротьбі з німцями та НКВС. І хоч для простих людей він був, фактично, представником радянської влади, яку вони у своїй більшості ненавиділи, ніколи не мав із ними жодного конфлікту. Адже всі розуміли, що сироти в дитячому будинку будуть у безпеці, вдягнуті та нагодовані.

Прикро, але це майже всі мої спомини про дідуся. Однак нещодавно, не дуже сподіваючись, я увів ім'я та прізвище «Леонтій Литвин» в Інтернет-пошуковик і знайшов згадку, що в передвоєнні роки він був директором дитячого будинку в с.Гіївці Люботинського р-ну Харківської області [4]. А потім отримав інформацію про діда з матеріалів товариства «Меморіал», уривки якої викладу.

«Пише Борисова Тамара Миколаївна, м Серпухів.

Мій батько служив у Севастополі помічником начальника школи зв'язку Чорноморського флоту. Полковник. Був заарештований у 1937 році, в 1939-му - розстріляний, згодом реабілітований. Мати засуджена на вісім років. Нас було троє дітей: старшій сестрі – тринадцять років, мені – одинадцять і братові – вісім.

Нам пропонували відмовитися від батьків, але ніхто цього не зробив. У грудні 1937 року нас віддали в дитбудинок для дітей «ворогів народу» в м. Вовчанську Харківської області, де зібрали дітей із різних міст Радянського Союзу. Поступово ми полюбили нашого директора Леонтія Олексійовича Литвина. Він був дуже

суворим, але нас не зневажав, не ображав. А ми ж були всі скривджені, ображені, розлючені, не розуміли, за що постраждали наші батьки, злі... У вересні 1938 року його перевели в інший дитбудунок, де треба було навести порядок. Старших дітей відправили до нього в с.Гуївку Харківської області.

Леонтій Олексійович зробив для нас те, що навряд чи зробив хтось інший. У 1939 році, коли ми вступали до комсомолу, він дав мені рекомендацію. Я цим дуже пишалась, а всі мені заздрили. Він дав нам можливість закінчити 10 класів. Далеко не кожна дитина в сім'ї до війни могла здобути середню освіту, а в дитбудинках після сьомого класу всіх відправляли на роботу. [...] Школа була при дитбудинку. Я закінчила навчання в 1941 р. – 14 червня склала останній іспит, а 22-го почалася війна. Я навіть встигла вступити до Харківського медичного інституту – дитбудинкова дівчинка, дочка ворога народу. А все завдяки Леонтію Олексійовичу.

Я хочу сказати, що в ті страшні часи не всі люди були жорстокими, байдужими, боязкими. На моєму шляху траплялися такі, які дуже допомагали мені, навіть рятували від загибелі. І першим був Леонтій Олексійович.

Почалась війна. Ми, десятикласники, вже були випущені з дитбудинку, мали паспорти, деякі стали студентами. Він нами пишався, бо сам був з простої селянської родини, закінчив педучилище. А ми вже були освіченішими за нього. За людськими якостями він був розумним, навіть мудрим, строгим і добрим.

Коли дитбудунок евакуювали, Леонтій Олексійович не залишив напризволяще нікого з нас, забрав разом із дітьми. У Сталінградській області (м.Серафимович), куди привезли дитбудунок, влаштував нас усіх на роботу (нас було п'ять дівчаток, хлопці відразу після школи пішли на фронт. Ніхто не повернувся). Коли німці влітку 1942 року наблизилися до Сталінграду, він обіцяв нас знову взяти з собою, якщо дитбудунок буде евакуюватися. Але я пішла добровільно в армію...» [2].

Потім ця дівчина, вочевидь, втратила зв'язок зі своїм дитячим будинком і не знала, що директор також пішов на фронт.

Коментарі тут зайві. Безперечно, таких освітян, що не просто безпристрасно виконували обов'язки, а сіяли вічне, добре, не боячись труднощів, можливих утисків і репресій, в ті непрості роки, було багато.

Отже, пліч-о-пліч із видатними педагогами-новаторами, серед яких яскраво вирізняється Василь Олександрович Сухомлинський, доробок якого увійшов до скарбниці педагогічної науки та духовної культури людства, в усі часи стояла могутня плеяда наших трудівників-освітян, учителів, які своєю жертвовою працею не дали згаснути національній школі, збагатили вітчизняну педагогічну думку, поставивши у центр освітньої системи особистість учня. «Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний», – зазначав В.О.Сухомлинський. Ці слова якнайкраще ілюструють не лише особисте кредо самого Василя Сухомлинського, а й їхній спільний життєвий шлях, служіння школі, дітям, їхню людяність і педагогічну творчість.

Низький уклін їм!

Література

1. Герасимова Г.П. Сухомлинський Василь Олександрович. Енциклопедія історії України: у 10т. – К.: Наук. думка, 2012.– Т.9. – С.913.
2. Из писем детей репрессированных в «Мемориал». Архив А.Н.Яковлева. Документ № 19. 01.02.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/123>.
3. Соловійов В.Ф. Допрофесійна підготовка в системі «загальноосвітня школа – професійний ліцей» : монографія / В.Ф.Соловійов ; за ред. А.В.Литвина. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 260 с.
4. Стрілець В.В. Історичний нарис про освіту міста [Електронний ресурс]. Відділ освіти Люботинської міської ради : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://lmiskvo.org.ua/istorichniy-naris-pro-osvitu-mista.htm>.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : [у 5 т.] / Сухомлинський В.О. – К. : Рад. школа, 1976. Т. 1. – 1976. – 328 с.
6. Сухомлинський В.О. Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління / В.О.Сухомлинський. – К., 1961. – 12 с.
7. Сухомлинський В.О. Пависька середня школа // Вибр. тв. : [у 5-ти т.] / Сухомлинський В.О. – К. : Рад. школа, 1977. – Т.4. – 1977. – С.5–390.

Зміст

<i>Петро Сікорський. В.О.Сухомлинський про Нову українську школу</i>	4
<i>Дмитро Герцок. Серце віддане дітям (Штрихи до життєвого і творчого шляху українського педагога-гуманіста Василя Сухомлинського)</i>	28
<i>Леонід Мазур, Лариса Винарчик. Перспективи розвитку української освіти: „Школа радості” чи „Новітні педагогічні технології”?</i>	38
<i>Ніна Новикова. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в розбудові Нової української школи</i>	49
<i>Олена Пехота. Впровадження спадщини В.О.Сухомлинського в сучасну педагогічну освіту</i>	56
<i>Любов Дольнікова, Ярослав Пошивак. Спадщина Василя Сухомлинського і реформа сучасної української школи</i>	67
<i>Ольга Царик, Надія Островська. Культура писемного мовлення як інструмент духовного розвитку дитини</i>	83
<i>Валентина Матяшук. Директор школи як лідер впровадження гуманних підходів до розвитку особистості дитини (за В.О.Сухомлинським)</i>	91
<i>Сергій Мединський, Андрій Окопний, Ольга Баклицька. Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського щодо здоров'язбереження та формування здорової особистості</i>	103
<i>Валерій Соловійов, Натіля Степанченко., Тетяна Матвійчук. Педагогічні умови зміцнення здоров'я школярів у виховній системі В.О.Сухомлинського</i>	110
<i>Віра Вихруц. Проблема колективних «взаємин» та дидактичної взаємодії молодших школярів у концепції В.О.Сухомлинського</i>	119
<i>Григорій Васянович. Соціальна робота у педагогічній теорії і практиці Василя Сухомлинського (до 100-річчя від дня народження геніального українського педагога)</i>	129

<i>Світлана Вдович. Гуманістична спрямованість естетичного виховання В.О.Сухомлинського</i>	142
<i>Надія Сабат, Наталія Сабат. Духовно-моральний розвиток особистості (на основі аналізу творчої спадщини В.О.Сухомлинського)</i>	149
<i>Наталія Денькович. Емоційно-естетичне виховання учнів в системі інклюзивного простору через ідеї В.О.Сухомлинського</i>	156
<i>Ліліана Кудрик. В.Сухомлинський про людинотворчу та здоров'язбережну місію освіти</i>	166
<i>Олена Квас. Цінність дитини і дитинства у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського</i>	176
<i>Надія Сікорська. В.О.Сухомлинський про формування педагогічної культури учителів</i>	183
<i>Богдан Сливка. Інтелектуально-духовне поле дошкільної педагогіки Василя Сухомлинського</i>	191
<i>Леся Кос. Слово педагога – інструмент впливу на душу вихованця</i>	202
<i>Степан Сливка, Юрій Козловський. Народна педагогіка: метаантропологічна сухомлиністика, основні положення</i>	207
<i>Романа Михайлишин. Етнонароdoзнавчі аспекти педагогіки Василя Сухомлинського</i>	221
<i>Наталія Пришляк. Актуальність творів В.О.Сухомлинського в контексті вивчення іноземних мов</i>	229
<i>Олена Кузнецова. Мас-медійна публіцистична творчість В.О.Сухомлинського: роль, види, жанри</i>	234
<i>Андрій Литвин. В.О.Сухомлинський як приклад життєвого шляху педагога</i>	244